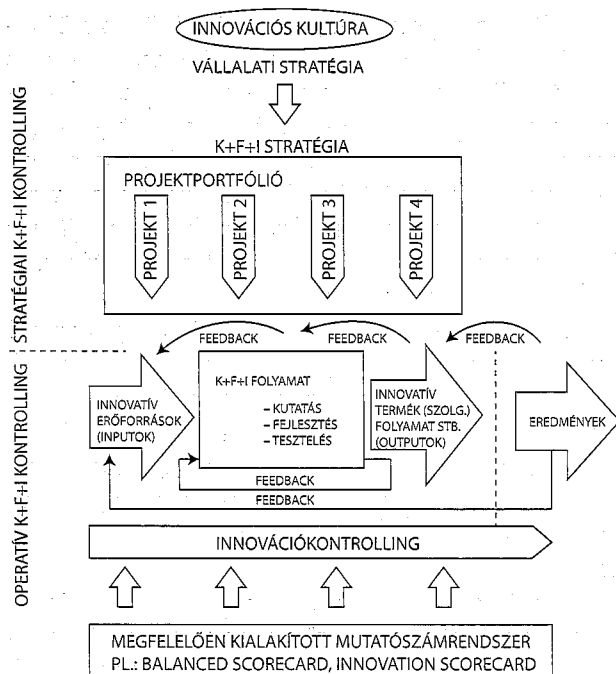

Tudatosan irányított K+F tevékenység – innovatív szervezetek támogatása kontrollinggal

A XXI. századot a felgyorsult technológiai fejlődés jellemzi, amelyben a kutatások, termékfejlesztések és az innovációs eredmények megvalósítása, valamint nyomon követése egyre fontosabb és bonyolultabb folyamattá válik. Ma már kijelenthetjük, hogy a globális versenyben helytálló szervezetek versenyelőnyének egyik legfőbb forrása az innovációs képességükben rejlik, ebből kifolyólag nem véletlen, hogy a tudásintenzív és a „hagyományos” ágazatokban egyaránt felerősödött a kutatás-fejlesztés terület és az intellektuális tőke menedzsmentje.

1. A KONTROLLINGRENDSZER SZEREPE

Mindezen változásokhoz a szervezeteknek szükséges alkalmazkodniuk, K+F eredményeiket folyamatosan nyomon követni, és kontroll alatt tartani. Sok esetben a gazdasági szervezeteknél azonban nincs egy megfelelően kifinomult K+F+I kontrollingrendszer, amellyel mindez ellenőrizhető lenne. Ahhoz, hogy egy lehetséges K+F+I kontrollingrendszer elemeit azonosítani lehessen, szükséges átlátni a kontrollingrendszer szervezeteknél betöltött szerepét.

1. ábra: A K+F+I kontrollingrendszer felépítése és működése (Dezső M.: Tudatosan irányított K+F kontrolling. Szeged, 2014.)

A fent bemutatott folyamatára segítségével általánosságban elemezhetjük egy innovatív szervezet K+F kontrollingrendszerének lehetséges felépítését és

működését, valamint a stratégiai és operatív szint egymásra épülését.

2. A K+F PROJEKTEK KONTROLLINGJA

Egy kontrollingrendszer kialakításával párhuzamosan fontos tisztázni egy szervezet kutatás-fejlesztési projektjeinek feladatait, megkülönböztethetünk ugyanis projekten belüli és projekteket átfogó feladatokat. A K+F kontrolling projektekkel kapcsolatos feladatokat az alábbi táblázat foglalja össze.

Projekten belüli feladatok	Projekteket átfogó feladatok
a kontrolling folyamatának támogatásához szükséges eszközök biztosítása, időszaki jelentések rendjének kialakítása és figyelemmel kísérése, a megfelelő szakmai felkészültség biztosítása belső tanácsadás és támogatás.	a vezetői igényeknek megfelelő, és az innovációs projektek irányításához szükséges információk előállítása, döntéstámogatás az elérendő célok prioritizálásához, a projektekkel kapcsolatos adatok előállítási folyamatának integrálása a vállalati tervezés és kontrolling folyamataiba, az innovációs projekt vállalati eredményességre gyakorolt hatásainak pontos kimutatása, a futó projektek folyamatos figyelemmel kísérése, szükség esetén beavatkozás.

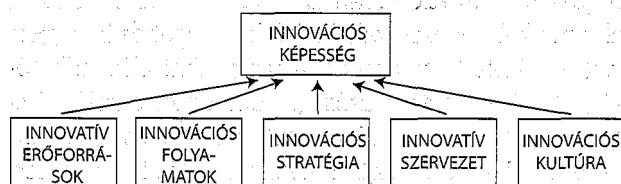
1. táblázat: K+F projekten belüli és projekteket átfogó feladatok [Kristóf P.: Informatikai innováció-controlling. In: Véry Zoltán (szerk.): Funkcionális controlling. Raabe (2010), 11. o.]

3. A BALANCED SCORECARD ELMOZDÍTÁSA K+F IRÁNYBA

A kilencvenes évek elején a Nolan Norton Institute amerikai professzora, Robert S. Kaplan kutatócsoportjával kifejlesztett egy kiegyensúlyozott vállalatértékelő-rendszert, amely Balanced Scorecard néven vált a kontrolling szakirodalom alapjává. Ez a koncepció a pénzügyi szem-

léletet kiegészítette a nem pénzügyi mutatószámok halmazával, ugyanis rájöttek arra, hogy az eltérő szempontból lényeges üzleti tartalmakat egységként szükséges kezelni. (Horváth & Partners: Balanced Scorecard a gyakorlatban. IFUA Horváth & Partners Vezetési és Informatikai Tanácsadó Kft, Budapest. 2008.)

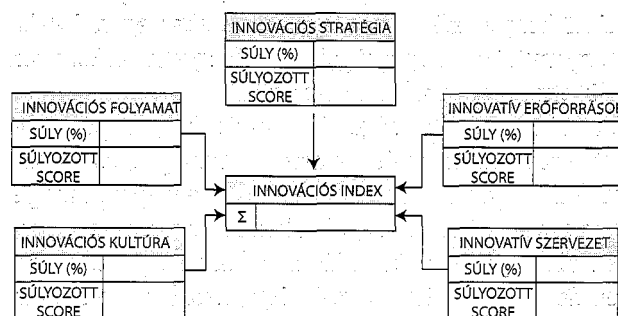
A Balanced Scorecard K+F irányba történő elmozdítására tett kísérletet Arthur D. Little, aki a European Business School munkatársaival 2001-ben kifejlesztette a hagyományos Balanced Scorecard egy olyan módozatát, amely középpontjában az innováció és ennek menedzselése áll. (Eckelmann, O.: Die Innovation Scorecard als Instrument des Innovations- und Technologiemanagements – Möglichkeiten und Grenzen. Diplomarbeit, European Business School, Wiesbaden. 2002.) A Balanced Scorecard K+F irányba történő elmozdítását Innovation Scorecardnak (a továbbiakban: ISC) nevezzük, amelynek Eckelmann munkája alapján hármas célja van: elsődleges célja, hogy átfogó és objektív képet adjon egy szervezet innovációs képességéről, valamint az eredményeket összehasonlíthatóvá tegye a konkurens szervezetekével. (Eckelmann, O.: Die Innovation Scorecard als Instrument des Innovations- und Technologiemanagements – Möglichkeiten und Grenzen. Diplomarbeit, European Business School, Wiesbaden. 2002.) Az ISC második célja, hogy szabályozza és figyelemmel kíséri a fejlesztési folyamatokat. Harmadrészt pedig cél az innovációmenedzsment és a külső érdekcsoportok közötti kommunikáció javítása. A hagyományos Scorecard-dal ellentétben az ISC kizárólag csak az innovációmenedzsmenttel foglalkozik, ezért ez némileg ellentmond a Kaplan-Norton féle „kiegyensúlyozott mutatószámrendszernek”. (Arthur, D. L. et al.: Steigerung des Unternehmenswertes durch Innovation. European Business School, Wiesbaden, 2001. <http://www.innovation-scorecard.de>, letöltve: 2014. május 3.) Az ISC-t alapvetően öt kulcstényező határozza meg, amelyet a 2. ábra szemléltet.

2. ábra: Az Innovation Scorecard meghatározó kulcstényezői (Eckelmann, 2002. 28. o.)

Az Innovation Scorecard – Arthur tanulmánya alapján – összesen 40 kritikus tényezőt vizsgál meg, amelyek az innovációs stratégia, az innovatív erőforrások, folyamatok, az innovatív szervezet és az innovációs kultúra köré összpontosulnak. (Arthur, D. L. et al.: Steigerung des Unternehmenswertes durch Innovation. European Business School, Wiesbaden, 2001. <http://www.innovation-scorecard.de>, letöltve: 2014. május 3.)

innovation-scorecard.de, letöltve: 2014. május 3.) A kapott eredményeket ezután egy iparág-specifikus pontértéktérrendszerben értékelik, amelynek eredményeképpen egy 0 és 1 közötti mutatószám (innovációs index) segítségével meghatározható a vizsgált szervezet innovációs képessége. A szerzők szerint az innovációs index segítségével azonosítani lehet azokat a kritikus területeket, amelyek leginkább igénylik az erőforrásokat és a beavatkozásokat, továbbá elősegíti a különböző szervezeti egységek közötti együttműködést. Arthur és társai kiemelik, hogy a K+F kontrollingot támogató eszköz segíti a szervezet által bevezetett intézkedések végrehajtásának nyomon követését és szükségszerűen már a projektek korai fázisában beavatkozást tesz lehetővé. Az előzőeken túl az innovációs index fontos kommunikációs eszköz is, ugyanis kapcsolatot teremt a szervezet befektetői és vezetői között azáltal, hogy „közös nyelven” kommunikál a szervezet aktuális innovációs helyzetéről. Eckelmann az Innovációs Scorecard kapcsán öt kiemelt nézőpontot különít el, amelyek az innovációs stratégia, folyamatok és kultúra, az innovatív erőforrások és az innovatív szervezet. A nézőpontokhoz egyenlő arányban nyolc-nyolc kritérium kapcsolódik, azonban a Balanced Scorecard-dal ellentétben az ISC nem azonos súllyal veszi figyelembe a nézőpontokat. (Eckelmann, O.: Die Innovation Scorecard als Instrument des Innovations- und Technologiemanagements – Möglichkeiten und Grenzen. Diplomarbeit, European Business School, Wiesbaden. 2002.) Az Innovációs Scorecard nézőpontjait a 3. ábrán láthatjuk.

3. ábra: Az Innovációs Scorecard (Arthur et al., 2001. és Eckelmann, 2002.)

Az előzőekhez képest egy másik szemszögből is megközelíthetjük az ISC-t, ugyanis definiálható a kontroller innovációs munkáját támogató menedzsment technikaként, hasonlóan a projekt portfólió-, a tudás portfólió-, vagy akár az innovációs portfólió-menedzsmenthez. Az Innovációs Scorecard esetében szükséges összekapcsolni és összehangolni azokat a technológia- és tudásterületeket, amelyek a szervezet innovációs stratégiáját megvalósítják, annak érdekében, hogy a belső és külső innovációs tevékenységekből eredő szinergiahatásokat kihasználhassuk.

4. K+F KONTROLLING PROBLÉMÁK AZ INNOVATÍV SZERVEZETEKNEÉL

A következőkben bemutatott K+F kontrollingmodell felállításában segítségünkre volt a Bay Zoltán Alkalmazott Kutatási Közhasznú Nonprofit Kft. szegedi Biotechnológiai Intézetének vezetője, akitől volt lehetőségünk mélyinterjú formájában megismerni, milyen problémákkal szembesül egy technológiaorientált szervezet kutatás-fejlesztési eredményeik mérésekor. Az intézet vezetője szervezeti szintű problémaként vetette fel, hogy a vállalkozások nem tudják megfelelően mérni K+F projektjeiknek eredményességét. A vizsgált probléma az innovatív vállalkozások szintjén megjelenő és elemezhető, amely kapcsán a legtöbb esetben az alábbi kérdések merülnek föl:

- Hogyan lehet mérni objektíven, hogy egy kutatás-fejlesztés eredményes-e vagy sem?
- Hogyan és milyen eszközökkel szükséges mérni a kutatás-fejlesztési projektek közbeső eredményeit?
- Hogyan valósulhat meg a K+F projektek eredményeinek nyomon követése?
- Milyen eszközök szükségesek ahhoz, hogy a piaci igényekhez igazodva valósuljanak meg K+F projektek?

A fenti problémát megfogalmazó kérdésekből is egyértelműen következik tehát, hogy szervezeti szinten szükség van egy olyan speciálisan kialakított K+F kontrolling-rendszerre, amely kezeli ezt a problémakört. Az intézetek jelenleg számos forrásból értesülnek K+F költségeik és ráfordításaik forrásáról, például felülvizsgált negyedéves üzleti tervek, humán erőforrás-tervek, K+F projektek havi szintű könyvelésének formájában, azonban egyre inkább igény mutatkozik a pénzügyi kontrolling ezen eszköztárán felül stratégiai kontrolling eszközökre is.

A téma összetettségét jelzi az is, hogy a pénzügyi számviteli információs rendszer a mérlegképesség szigorú szabályai miatt számos esetben nem jeleníti meg a mérlegben a K+F költségek jelentős részét. A szervezetek a legtöbb esetben elkülönítve kezelik ugyan közvetlen és közvetett K+F költségeiket, azonban problémát jelent számukra, hogy nem tudják megfelelően kimutatni azt, illetve nem fedik a valóságot. A K+F eredmények aktivált értéke és a ténylegesen létrejövő K+F eredményekkel kapcsolatban felmerült költségek között szintén sok esetben tapasztalhatunk eltérést.

A megoldás egy mögöttes vezetői információs rendszer kialakítása lehet, amely valós költségadatokat szállít a szervezetek menedzsmentje részére. A tárgyalt mögöttes vezetői információs rendszer fontos eleme lehet az időtényező, mivel az időráfordítás szorosan összefügg a felmerült költségek és ráfordítások mennyiségével. A K+F projektek esetében azt szükséges megvizsgálni, hogy e két tényező között reális-e az összefü-

gés. Abban az esetben ugyanis, ha realisabb képet kap egy szervezet a K+F projekt költségeinek és időtényezőjének kapcsolatáról, realisabb terv-tényelemzést tud megvalósítani, amely segítségével a projektek időközben megfelelően nyomon követhetőek, leállíthatók vagy szükségszerűen más irányba elmozdíthatók. A terv-tény eltéréselemzés kapcsán egyértelműen kijelenthető, hogy a K+F kontrollingnak jelentős speciális (nem csak adminisztratív jellegű) humán erőforrás-igénye van, mivel a tényleges információkat a K+F projektek kapcsán szükséges naprakészen rögzíteni, nyomon követni és a projektek szempontjából releváns formában tárolni.

A K+F projektek hatékony nyomon követésére és közbeső eredményeinek mérésére adhat lehetőséget egy speciálisan kialakított Balanced Scorecard (vagy egyéb) mutatószámrendszer, amelyet minden esetben a szervezet működésének jellemzőihez szükséges igazítani. A módszertan segítségével számszerűsíthetőek, indikátorozhatóak a kutatás-fejlesztési folyamatok. Egy K+F+I kontrollingrendszer kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy milyen mértékben lehet a folyamatait automatizálni? Azt, hogy egy ilyen rendszer teljes mértékben automatizált legyen, egyértelműen el kell vetnünk az emberi erőforrás-tényező miatt, ugyanis a kutatás-fejlesztési folyamat során számtalan olyan döntési szituáció jelenik meg, amelyet a K+F kontrollernek és a projektvezetőnek közös együttműködésben kell meghoznia. A K+F projektek kapcsán ez a fajta együttműködés kiemelten fontos sikertényező.

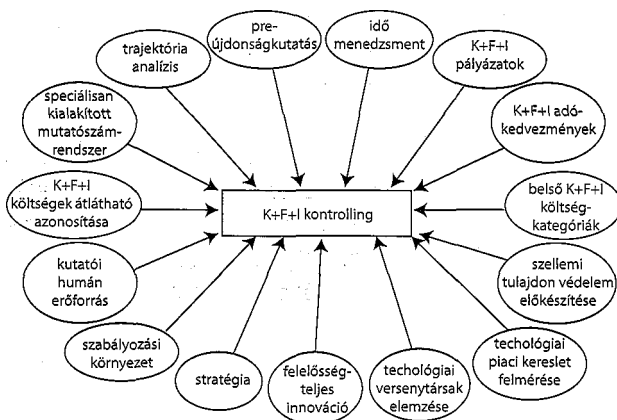
Fontos azonban megjegyezni, hogy a K+F kontroller nem a projekt megvalósításában vesz részt aktívan, hanem egy olyan „külső” szereplő, aki két irányba szolgáltat információt, egyrészt a projekt szakmai vezetőjének, másrészt pedig a szervezeti egység vezetőjének. A K+F+I kontrollingrendszer kapcsán meg kell említenünk egy fiatal, újfajta megközelítést, amely a felelősségteljes innováció kérdéskörével foglalkozik. A felelősségteljes innováció során az innovációs és társadalmi aktorok kölcsönösen vállalnak felelősséget az innováció végtermékeiért, amelyeket a társadalmi elfogadhatóság, etikai és fenntarthatósági szempontok alapján vizsgálnak meg. Az innováció esetén a felelősség etikai, társadalmi és környezeti dimenzióra is ki kell, hogy terjedjen. A felelősségteljes innováció kérdése vélhetően egyre szorosabban fog kapcsolódni a jövőben a K+F kontrollinghoz.

Meg kell jegyeznünk, hogy a K+F tevékenységben rejlő bizonytalanságot teljes mértékben egy kontrollingrendszer sem tudja kiszűrni és nem is kell, hogy célja legyen, azonban törekednie kell arra, hogy segítségével a felmerülő kockázatokat minimalizálni tudják a vállalkozások.

5. A K+F+I RENDSZER ÉS ELEMEI

A K+F+I kontrollingrendszer egy olyan döntéstámogató rendszer, amely jelentősen képes növelni az innovatív szervezetek K+F+I munkájának költséghatékonyságát a pénzügyi számvitel által nem kezelt tételek mérési repertoárba történő emelésével.

A K+F+I kontrollingmodell egy igen összetett rendszer, amelynek igen sok alkotó eleme definiálható (4. ábra). Ezen alkotó elemek súlya a K+F+I kontrollingmodellben szervezetenként eltérő lehet, ami arra vezethető vissza, hogy az innovatív vállalkozások és szervezetek karakterisztikája igen eltérő. Nem lehet megadni „átlagos” innovatív szervezetet, emiatt értelemszerűen a K+F+I kontrollingfunkciókat sem lehet tömegesen testre szabni, a szervezetek heterogenitása minden egyes szervezetenél egyedi illesztést igényel. Az alábbiakban egy olyan általános modell kerül bemutatásra, mely azon általános összetevőket tartalmazza, melyekre a legtöbb innovatív szervezetenél szükség van, ha K+F+I kontrollingról beszélünk. Természetesen a tömeges testre szabás lehetetlen volta miatt elképzelhető, hogy egyes individuális szervezetek teljesen más szempontokat tartanak fontosnak a K+F+I kontrolling területén.

4. ábra: A K+F+I kontrollingrendszer modell elemei (saját szerkesztés)

A K+F+I kontrolling bevezetésével egy állandó folyamatorientált modellt állíthatunk fel annak érdekében, hogy a K+F+I tevékenységeket minél jobban megtervezzük, mérjük és irányítsuk. A K+F+I kontrollingrendszer elemei a következők, amelyekkel kapcsolatban a következőket fontos megjegyezni:

– K+F+I pályázatok: A K+F+I pályázati konstrukciók az innovatív szervezetek számára kutatásaik és fejlesztéseik egyik legfontosabb finanszírozási forrása. Szorosan kapcsolódik a kontrollinghoz, ugyanis a K+F+I pályázatok költségeinek elszámolása speciális számviteli kompetenciákat igényel.

- K+F+I adókedvezmények: A kutatás-fejlesztési tevékenységet végző szervezeteknek a felhasznált közvetlen költségeik alapján lehetőségük van adóalapjukat bizonyos mértékben csökkenteni különböző mértékű adókedvezményekkel. A K+F+I kontrolling eszközrendszerébe szükséges beemelni ezen adókedvezmények figyelését és elszámolását.
- Belső K+F+I költségkategoriók: A K+F+I projektek kapcsán szükséges olyan belső K+F+I költségkategoriók elkülönítése, amely alapján egyértelműen beazonosíthatók és nyomon követhetők a kutatás-fejlesztések során felmerülő költségek. A belső K+F+I költségkategoriók elkülönítésével növelhető az innovatív szervezetek tevékenységének hatékonysága és eredményessége. A K+F+I kontrollingrendszer az innovatív tevékenységből eredő költségeket a belső elkülönítés alapján megfelelően tudja kezelni.
- Szellemi tulajdon-védelem előkészítése: Mivel az innovativitás minden esetben valamilyen nívum létrehozásával jár, ezért a kutatás-fejlesztési tevékenységek outputjaihoz gyakran szükséges szellemi tulajdon-védelmet rendelni újdonságtartalmuk miatt. A K+F+I kontrollingrendszer alapvető elemét képezi a szabadság, know-how és egyéb szellemi tulajdon védelmének előkészítése és a bejegyzési folyamatban való aktív támogatása.
- Technológiai piaci kereslet felmérése: A K+F+I kontrollingrendszer elengedhetetlen feladata a technológiai újdonságok piaci keresletének felmérése. Mindez támogatja az innovatív szervezeteket abban, hogy K+F+I projektjeiket megfelelően menedzselni tudják, azaz a projektek során kitűzött mérföldkövek elérésekor megfelelő döntést tudjon hozni a menedzsment arról, hogy folytassák, megszakítsák, vagy esetlegesen más irányvonalba elmozdítsák K+F+I projektjeiket.
- Technológiai versenytársak elemzése: Mint minden iparágban, a versenytársak elemzése elengedhetetlen, azonban a magas hozzáadott-értékű tevékenységet végző, technológiaorientált szervezetek esetében a technológiai versenytársak elemzése kulcsfontosságú, ebből adódóan a K+F+I kontrollingrendszer elemei közé szükséges sorolni a technológiai versenytársak teljes körű helyzetfelmérését.
- Felelősségteljes innováció: A felelősségteljes innováció az innovációs folyamatok alapja, hiszen alapvetően fontos az innovatív tevékenységek végeredményeképpen előálló outputok etikai elfogadhatósága, fenntarthatósága és társadalmi kívánatossága. A kialakított K+F+I kontrollingrendszer nélkülözhetetlen eleme, a felelősségteljes innováció – amely világvizonylatban is egyre inkább fókuszba kerül –, még csak egy részleteiben felkutatott gondolkodásmódnak tekinthető.

- Stratégia: A K+F+I kontrollingrendszer bevezetéséhez elengedhetetlen a szervezeti stratégia ismerete, mivel a rendszer kialakítása szorosan az innovatív szervezet stratégiájával összhangban kerül kialakításra. A stratégia (és ezen belül a K+F+I stratégia) jelentős mértékben meghatározza, hogy a K+F+I kontrollingrendszer mely elemeire szükséges fókuszálni, továbbá meghatározza azokat az irányelveket, amelyek segítségével tökéletesen testre szabhatóvá válik a K+F+I kontrollingrendszer modellje.
- Szabályozási környezet: A szervezet működését meghatározó szabályozási környezet naprakész ismerete kulcsfontosságú. A technológiaorientált, tudásintenzív szervezetek esetében a hazai és nemzetközi jogszabályi keretek megismerése és folyamatos követése szintén a K+F+I kontrollingrendszer alapvető feladatai közé sorolható. A K+F+I kontrollingrendszer a jogszabályok mellett kiemelt figyelmet fordít többek között a piaci szabályozásra is.
- Kutatói humán erőforrás: A kutatás-fejlesztési tevékenységet végző innovatív szervezetek esetében egyedi tényezőként jelentkezik a speciális tudásbázissal rendelkező kutatói humán erőforrás. A kutatói humán erőforrás mennyiségi és minőségi optimalizálása az innovációs folyamat hatékonysága szempontjából kulcsfontosságú feladat, amelyet egy innovatív szervezetnél kialakított K+F+I kontrollingrendszernek kezelnie kell.
- K+F+I költségek átlátható azonosítása: Az innovációs tevékenység során felmerülő K+F+I ráfordítások transzparens azonosítása központi feladatot jelent a tudásintenzív szervezetek számára. A kutatás-fejlesztési eredmények pozitív végkimenetelei jelentős mértékben növelhetők azáltal, ha megfelelő belső költségkategóriákat alakítanak ki és a felmerülő költségek naprakészen nyomon követhetővé válnak.
- Speciálisan kialakított mutatószámrendszer: Az innovációs folyamat eredményeinek vizsgálata egy leindítórozott ún. Balanced Scorecard mutatószámrendszer segítségével folyamatosan elérhető. A K+F+I tevékenységet végző szervezetek esetében a magas hozzáadottérték előállítása miatt az innovatív szervezetek egy speciálisan kialakított mutatószámrendszert igényelnek. A mutatószámrendszer folyamatos inputot szolgáltat a menedzsment részére, akik ez alapján megalapozott döntéseket tudnak hozni K+F projektjeik menedzselésekor.
- Trajektória analízis: A trajektória analízis egy keretrendszerét adja az innovációs folyamat eredményességi vizsgálatának, különös tekintettel a témakörhöz kapcsolódó hazai és nemzetközi megatrendekre. A trajektória analízis segítségével megvizsgálhatjuk a témakörhöz kapcsolódó folyamat felépítését és működési kapcsolatait, összefüggéseit és kölcsönhatásait.
- Pre-újdonságkutatás: A pre-újdonságkutatás semmiképpen nem tévesztendő össze az újdonságkutatással, hiszen míg a pre-újdonságkutatás az innovációs folyamat közben ad fontos információkat a fejlesztés során megvalósítandó tevékenységek pontosításához, addig az újdonságkutatás a jelen projektben megvalósítandó innovációs folyamat végén lesz aktuális, és iparjogvédelemre való felkészülés fázisában iparjogvédelmi tanácsadás formájában vehető igénybe.
- Időmenedzsment: Mint minden megvalósítandó projekt esetében, úgy a K+F+I projektek esetében is kiemelt fontosságú az időtényező. A K+F+I kontrollingrendszer feladata, hogy a kutatás-fejlesztési projektek futamidejét optimalizálja, figyelembe véve az innovatív erőforrások mennyiségét, a projektek kockázatát és pozitív eredményességi valószínűségét.

***

Összességként kijelenthető, hogy a K+F+I kontrollingrendszer fent részletezett tényezőinek segítségével jelentős mértékben javíthatók az innovatív szervezetek kutatás-fejlesztési projektjeinek eredményei, továbbá hozzájárul azok versenyképességének növeléséhez.

Dezső Máté

pénzügy mesterszakos hallgató,
Gazdaságtudományi Kar, SZTE

dr. Lukovics Miklós

egyetemi docens, Gazdaságtudományi Kar, SZTE

dr. Deák István

egyetemi docens, Gazdaságtudományi Kar, SZTE